

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ СУРГУУЛЬ
ШИНЖЛЭХ УХААНЫ СУРГУУЛЬ
“МОНГОЛ СУДЛАЛ”

Эрдэм шинжилгээний сэтгүүл

Боть XLVIII (610)

DOI: 10.22353/ms20244814

МОНГОЛ ЯТГА БА ГОО ЗҮЙ: УЛАМЖЛАЛ БА ОРЧИН ҮЕИЙН
УЯЛДААН ДАХЬ УРЛАГИЙН ГОО САЙХАН

Ширчин

Хураангуй: Монгол ятга бол Монголын ард түмний төлөөлөл болсон уламжлалт хөгжмийн зэмсэг төдийгүй Монгол соёлын чухал бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Түүнчлэн энэ нь орчин үеийн урлагийн салбарт тодорхой байр суурь эзэлж эхэлж байгаа юм. Энэхүү өгүүлэл нь Монгол ятгын гоо зүйн шинж чанар болон уламжлалт урлагийн уялдаан дахь илэрхийллийг судлав.

Ятгын түүхэн хөгжил, орчин үеийн урлагт хэрэглэгдэж буй байдал болон дэлхийн соёлын хэмжээнд гүйцэтгэж буй үүргийн талаар дүн шинжилгээ хийснээр энэхүү өгүүлэл нь ятгын урлагийн гоо зүйн гүн агуулга болон соёлын өв уламжлал, инновацын чухал нөлөөг гаргаж ирэх зорилготой юм. Энэ өгүүлэлд голчлон Монгол ятгын гоо зүйн онцлог шинж чанар болон хүмүүсийн ятгад татагдах дуртай байдлыг судалсан болно.

Түлхүүр үг: Монгол ятга, гоо зүй, уламжлалт урлаг, орчин үеийн урлаг, соёлын харилцаа, соёлын өв, хөгжмийн илэрхийлэл, урлагийн инновац

Оршил

Монгол ятга бол түүхэн хөгжлийн явцад бий болж, монгол соёлд гүн гүнзгий шингэсэн хөгжмийн зэмсэг бөгөөд орчин үеийн урлагт шинэ гэрэл гэгээ оруулж байна. Ятга хөгжим нь зөвхөн дууны илэрхийлэл төдийгүй өвөрмөц гоо зүйн шинж чанараараа дамжуулан соёлын гүн утга агуулга, сэтгэлийн нийцлийг илэрхийлдэг. “Хөгжим болон дүрслэх урлаг аль аль нь илэрхийллийн хувьд ялгаатай байдаг. Хөгжмийн онцлог нь илүү утгагүй, дуурайлгасан, дахин бүтээсэн байдалгүй гэдгээрээ тодорхойлогддог. Хөгжим нь бодит байдлыг дүрслэхгүй, харин хүний мэдрэмжээр дамжуулан илэрхийлдэг (Сүн Жин, 2004: 22). “Баруунд, хөгжмийн гоо зүйн боловсролын үзэл санаа нь эртний Грект эхэлсэн. Пифагор анх удаа хөгжмийн ‘цэвэрлэх’ нөлөөний талаар ярьж, үйлдэл, дуу хоолой нь сэтгэл хөдлөлийг илэрхийлж, эргээд сэтгэл хөдлөлийг өдөөж, хүний сэтгэлд нөлөөлдөг гэж үзсэн (Жун Зилин, 1999:296). Тиймээс Монгол ятга нь зөвхөн хөгжмийн үнэт зүйлээс гадна гоо зүйн боловсролоор дамжуулан хүний сэтгэлд эерэг нөлөө үзүүлдэг.

Энэ судалгаагаар Монгол ятгын гоо зүйн илэрхийллийг судлан, уламжлалт болон орчин үеийн урлагийн нэгдлийн гоо сайхныг тодорхойлно. “Хөгжим бол хүний сэтгэлийн илэрхийлэл, хүний өвөрмөц шинжийг ашиглан бүтээсэн соёлын

үзэгдлийн нэг юм (Энст Кассирер, 1985:89). Монгол ятга нь уламжлалт хөгжмийн зэмсэг бөгөөд түүний урлагийн илэрхийлэл нь зөвхөн хөгжмийн тэмдэглэлээр илэрхийлэгдэхээс төдийгүй хүний сэтгэл зүйн болон соёлын илэрхийлэл болдог. Монгол ятгын хөгжим нь хүний бие махбодын болон сэтгэлийн түвшинд хүрч, бүтээлч хүсэл болон соёлын ойлголтыг өдөөж чаддаг. “Кассирерийн тэмдэглэлийн шууд залгамжлагч, Америкийн орчин үеийн гоо зүй судлаач Сюзан Лангер нь зөвхөн Кассирерийн тэмдэглэлийн онолыг хүлээн авч, янз бүрийн тэмдэглэлийн арга хэлбэрийг тодорхойлсон (Сюзан Лангер, 1953:62). Монгол ятга нь өвөрмөц хөгжмийн илэрхийллээрээ зөвхөн сэтгэлийн илэрхийллийг дамжуулагч төдийгүй соёлын элементийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд хүний сэтгэлийн нууц, соёлын гүн утга агуулгыг илэрхийлдэг.

Нэг. Монгол ятгын түүх ба хөгжил: Монгол ятга нь урт удаан түүхтэй бөгөөд Монголын уламжлалт урлагийн гол төлөөлөл болохыг дурдсан. Энэ хөгжмийн зэмсэг нь өвөрмөц дуу хоолой, тоглох нарийн техникээрээ алдартай бөгөөд соёлын өвийг хадгалах, уламжлалыг дамжуулахад чухал үүрэг гүйцэтгэж ирсэн. Аристотелийн “урлагийн зорилго нь дотоод утгыг илэрхийлэх, гаднах хэлбэрийг бус” гэсэн үзэл баримтлал нь ятга урлагийн гүн гүнзгий утга агуулгыг тайлбарлахад тусалдаг. Ятга нь шашны ёслол, улс төрийн үйл ажиллагаа, ардын амьдралд хэрхэн хэрэглэгдэж, соёлын гүн нөлөөг дамжуулж байсныг харуулдаг. Монгол ятгын талаар олон түүх, гарал үүслийн домог байдаг.

Ятга нь албан ёсны ёслол, ард түмний баяр ёслол гэх мэт янз бүрийн баяр ёслолд чухал үүрэг гүйцэтгэж ирсэн. Эдгээр үйл ажиллагаанд ятга хөгжим нь хүмүүсийн сэтгэлийг хөдөлгөж, соёлын бахархлыг илэрхийлдэг. Тиймээс ятгыг судлах нь Монголын соёлын өвийг гүнзгий ойлгоход тусалдаг. Монгол ятга нь маш эртний хөгжлийн түүхтэй бөгөөд энэ талаар олон домог, түүх байдаг. Хамгийн алдартай нь Сайнхүүгийн ятгаар “буг чөтгөрийг” дарах тухай домог бөгөөд ард түмэнд аз жаргал, сайхан амьдралыг авчирсан гэж үздэг. Монгол ятга нь голчлон Монгол Улс болон Өвөр Монголын нутаг дэвсгэрт тархсан байдаг.

Түүхийн явцад монгол ятга анхдагч хэлбэрээ алдсан ч сүүлийн жилүүдэд Солонгосоос 1961онд Ким Зон Анийг (김정안) урьж, Наранбаатар багш зэрэг 16 оюутан анхны сурагчдыг бэлтгэж, Монгол нутагт энэ хөгжмийг сэргээж байна.

Тус ятга нь Солонгосын 13 чавхдаст гаяагум хэлбэртэй бөгөөд Монгол ятга нь нэг чавхдасаар эхэлсэн байх магадлалтай. Нум сумын дуу чимээ нь чавхдастай төстэй дуу чимээг үүсгэж, энгийн чавхдастай байснаа, дараа нь хоёр чавхдастай болж, улмаар 13 чавхдастай болжээ. Орчин үед ятгачид ихэвчлэн Хятадын 21 чавхдаст ятгыг гол хөгжмийн зэмсэг болгон ашигладаг. Ятга нь босоо ятга, хэвтээ ятга гэж ангилагддаг. Сүүлийн жилүүдэд Алтайн ятга олдсоноор Монгол ятгын өвөг гэж үзэх боломжтой. Өвөр Монголд Шилийнол мужийн Жамус багшаас суралцсан хүмүүс болон амьд байгаа Хүчит багшийн ятга нь өвөрмөц хэлбэр, загвартай бөгөөд Монгол ятгын өвөг гэж үздэг. Мөн Нарангэрэл багшийн сургуульд суралцсан хүмүүсийн Монгол ятга нь өөрийн өвөрмөц онцлогтой.

Монгол ятгын хөгжил нь цаг хугацааны явцад улам урагшилж байгаа бөгөөд Өвөр Монголын Монгол ятга нь хэрэглэгдэж байгаа хэдий ч хөгжих орон зай багатай, өргөн цар хүрээтэй хөгжих боломжгүй. Учир нь хөгжмийн зэмсгийн хөгжил нь хэд хэдэн үе шаттай байдаг. Нэгдүгээрт, хөгжмийн зэмсэг байх ёстой; хоёрдугаарт, холбогдох сурах бичиг эсвэл ая байх ёстой; гуравдугаарт, өргөн хүрээний үзэгчид болон энэ хөгжмийн зэмсгийг сурч, хөгжүүлэхийг хүссэн хүмүүс байх ёстой; дөрөвдүгээрт, шинэ бүтээлүүд хэрэгтэй бөгөөд цаг үеийн хөгжилтэй хослуулан хөгжих ёстой. Иймээс Монгол Улсын Монгол ятга нь хөгжихөд илүү тохиромжтой бөгөөд системтэйгээр чадварлаг хүмүүсийг тасралтгүй бэлтгэх боломжтой. Хэрэв цаг үеийн урсгалд орхигдвол хөгжиж чадахгүй болно. Тиймээс Монгол ятгын хөгжил нь хүн бүрийн чармайлт, өв уламжлалтай салшгүй холбоотой.

Хоёр. Монгол ятгын гоо зүйн онцлог: Монгол ятга нь онцгой өнгө аяс, өвөрмөц тоглох техникээрээ сэтгэл татам байдлыг илэрхийлдэг. Ятгын аялгуу нь тод, гүнзгий бөгөөд өргөн хүрээний сэтгэлийн өнгө аясыг дамжуулан илэрхийлэх чадвартай. Түүний тоглох арга барил нь нарийн бөгөөд зөвхөн уламжлалт техникээр хязгаарлагдахгүй, орчин үеийн шинэчилсэн арга барилуудтай хослуулсан байдаг. Энэ нь ятгын хөгжмийн олон талт байдал, урлагийн гүн гүнзгий шинж чанарыг бий болгодог.

Философийн үүднээс авч үзвэл, Аристотелийн “урлагийн зорилго нь дотоод утгыг илэрхийлэх бөгөөд гаднах хэлбэр нь хоёрдогч ач холбогдолтой” гэсэн үзэл санаа нь ятгын хөгжмийн гоо зүйн мөн чанарыг бүрэн тайлбарлаж чадна.

Пифагор эртний Грект анх удаа хөгжмийн “цэвэрлэх” (catharsis) нөлөөний талаар онол дэвшүүлсэн бөгөөд тэрээр хөгжим нь үйлдэл, дуу хоолойгоор дамжуулан хүний сэтгэлийг илэрхийлэх, өдөөх, нөлөөлөх хүчтэй гэж үзсэн (Ин Ай Чин, 2004: 8).

Монгол ятгын урлагийн гоо зүй нь өвөрмөц хөгжмийн илэрхийллээрээ дамжуулан сонсогчийн сэтгэл зүй, сэтгэлд гүнзгий нөлөөлдөг бөгөөд орчин үеийн нийгэмд чухал гоо зүйн болон боловсролын үнэт зүйл хэвээр байна. “Сюзан Лангер хэлэхдээ, хэл бол тэмдэглэлийн системийн нэг төрөл боловч хүн төрөлхтний цорын ганц илэрхийллийн хэрэгсэл биш юм. Хэл нь сэтгэлийн илэрхийллийг бүрэн илэрхийлж чадахгүй үед урлаг бий болдог (Сюзан Лангер, 1953: 62). Монгол ятга нь өвөрмөц хөгжмийн илэрхийллээрээ сонсогчдыг гүн гүнзгий сэтгэлийн түвшинд хүргэж, соёлын олон талт бүтээлч хүсэл, ухамсрыг өдөөж, сонсогчдын соёлын ойлголтыг өргөжүүлдэг.”

Дууны өнгө: Монгол ятга нь гар шууд чавхдастай хүрэлцдэг тул дууны өнгө нь илүү баялаг, зөөлөн байдаг. Энэ нь хүний сэтгэлийн илэрхийллийг илүү сайн дамжуулдаг. Харин бусад ятга хөгжмийн зэмсгүүд, жишээ нь хятад ятга, япон ятга зэрэг нь тусгай хумсаар тоглодог тул дууны өнгө нь гар шууд хүрэлцэх дуунаас илүү хол байж магадгүй. Гэхдээ тоглогчийн өөрийн ур чадвар, хөгжмийн гоо зүйн мэдрэмжээс хамаарч өөр өөр үр дүн гардаг. Жишээ нь, сайн зан чанартай хүмүүсийн тоглосон дуу илүү сонсголонтой байхад, цочмог зан чанартай

хүмүүсийн тоглосон дуу хэмнэл нь илүү нягт, эмх замбараагүй байдалтай. Удаан зан чанартай хүмүүс ятга хөгжмийн нарийн ширийнийг илүү сайн илэрхийлж чаддаг.

Техникийн хувьд урт хугацааны сургалтаар дамжуулан тоглогчид төрөл бүрийн аяыг маш хялбархан тоглох боломжтой болдог. Гэхдээ хамгийн чухал нь ухаарал, хөгжмийн мэдрэмж бөгөөд хөгжмийн ухааралгүйгээр тоглосон ая нь сэтгэл мэдрэгдэхгүй байх магадлалтай. Хөгжмийн бүтээлийн сэтгэлийг энгийн хүмүүс сонсоход хэцүү байдаг боловч мэргэжлийн хүмүүс болон удаан хугацааны турш мэргэжлийн сургалтад хамрагдсан хүмүүс үүнийг ойлгож чаддаг. Сэтгэл шингэсэн бүтээл нь хүмүүсийн сэтгэлийг хөдөлгөж, мартагдашгүй бүтээл болдог.

Олон бичиг баримтад монгол ятга нь ариун нандин хөгжмийн зэмсэг гэж тэмдэглэгдсэн байдаг. Ятгын голд нэг эгнээ чавхдас байрладаг бөгөөд чавхдасны хоёр тал нь арга ба билгийг төлөөлдөг гэж үздэг. Түүх домогт ч мөн ийм мэдээллүүд байдаг. Хятадад хөгжмийн эмчилгээ нь бие даасан мэргэжил болж, эдгээр аяыг ихэвчлэн ятга хөгжмийн зэмсгээр илэрхийлдэг. Иймээс Монгол ятга нь адилхан нөлөөтэй байж чаддаг. Учир нь эдгээр нь таван чавхдастай бөгөөд энэ таван чавхдас нь хүний таван эрхтнийг төлөөлдөг гэж үздэг. Барууны дууны шатлалтай харьцуулахад таван дууны өнгө нь хүний биеийн энергид ойрхон, таатай мэдрэмжийг өгдөг. “Хөгжмийн тэмдэглэл нь зөвхөн энгийн тэмдэглэлээс хамааралтай төдийгүй хүний сэтгэлийн соёлын үзэгдэл бөгөөд хүний биеийн болон мэдрэхүйн түвшинд хүрч, мэдрэхүйн хариу урвалыг өдөөж чаддаг (Энст Кассирер, 1985: 89). Монгол ятга нь өвөрмөц хөгжмийн илэрхийллээрээ сонсогчийн сэтгэлийг гүн гүнзгий хөдөлгөдөг бөгөөд соёлын олон талт бүтээлч хүсэл, ухамсрыг өдөөж, сонсогчдын соёлын ойлголтыг өргөжүүлдэг.”

Хөгжмийн хэв маяг: Монгол ятгаар тоглодог аянууд нь маш тодорхой, үндэстний хэв маягийг шингээсэн байдаг. Учир нь Монгол хүмүүс байгальтай ойрхон. Монголчуудын гоо зүйн мэдрэмж нь урт хугацааны нүүдлийн амьдралаас бий болсон бөгөөд байгальтай харилцах үйл ажиллагаанаас үүдэлтэй байдаг. Монголчуудын урт хугацааны нүүдлийн хөдөлмөр нь байгальтай объектын харилцааг бий болгосон бөгөөд энэ нь гоо зүйн мэдрэмжийн үндсэн шалтгаан төдийгүй урлагийг бүтээх үйл ажиллагааны үндсэн суурь болдог. Тиймээс Монголчуудын гоо зүйн мэдрэмж болон урлагийн гоо сайхны мөн чанар нь хүн ба байгаль хоорондын чөлөөт, төгс нэгдэлд оршдог. Энэ нь Монголчуудын гоо зүйн хэв маяг болон гоо зүйн үзэл санааны өвөрмөц шинж чанар юм. (Мандуф, 2000: 40). Тиймээс Монгол хүмүүс байгаль орчны дуу чимээг дуурайхыг хүсдэг. Жишээ нь, хөөмий нь байгаль орчны янз бүрийн амьтдын дуу чимээг дуурайдаг бол морин хуур нь янз бүрийн морины давхилт, янцгаах чимээг дуурайдаг. Тэгвэл Монгол ятга нь байгаль орчны янз бүрийн зүйлсийг дуурайдаг. Жишээ нь, удаан ая нь горхи, нуур, хүрхрээний уянгалаг дуу чимээг дуурайдаг бол хурдан аян нь амьтдын явж байгаа чимээг дуурайдаг. Хүн ба байгаль нь маш чухал байдаг. “Динамик зүйлс болох урсгал ус, түүх зэрэг нь цаг хугацааны шинж чанараараа хөгжмөөр илэрхийлэхэд илүү тохиромжтой байдаг. Монгол ятга нь тоглох явцад нарийн хурууны арга болон

уянгалаг аяар дамжуулан усны урсгал шиг динамик сэтгэлийн дүр төрхийг амжилттай илэрхийлдэг. Энэ илэрхийлэх хэлбэр нь Бетховенийн хэлсэнчлэн: “Илэрхийлэл нь хөгжмийн зураглал их байдаг” (Сүн Жин, 2004:22), хөгжмийн өөр төрлийн бүтэц шинж чанарыг илэрхийлдэг.

Хөдөлгөөн: Дууны өнгө болон хэв маягтай харьцуулахад тоглогчид тоглох явцад уянгалаг дуу чимээгээр сэтгэл хөдөлгөн, өөрийн эрхгүй сэтгэл татам хөдөлгөөн, нүүрний илэрхийллүүдийг хийдэг. Учир нь хөгжмийн зэмсэг нь өөрт нь баяр баясгалан, аз жаргалыг өгдөг. Мөн үзэгчдэд таатай туршлагыг өгөхийг хүсдэг. Хөгжмийн үйл явц нь зөвхөн урлагийн илэрхийлэл төдий бус, харин бүхэл бүтэн соёлын туршлага болж, хүнийг мунхаглал, мартагналтаас сэргээн, дахин дахин хөгжмийн сэтгэлийн аяллаар дамжуулан хувь хүн түүх, үндэстэн, байгальтай гүн гүнзгий холбогдох боломжийг олгодог. Үүний үр дүнд хүн амьдралын утга учрыг ухамсарлан, уран бүтээлийн мөн чанарыг мэдэрдэг. (Энст Кассирер, 1985 : 228). Монгол ятга нь өвөрмөц хөгжмийн илэрхийллээрээ сонсогчдыг сэтгэлийн түвшинд гүн гүнзгий нөлөөлдөг бөгөөд соёлын олон талт бүтээлч хүсэл, ухамсрыг өдөөж, сонсогчдын соёлын ойлголтыг өргөжүүлдэг.”

Хөгжмийн зохиол: Монгол ятга нь Монгол ардын дуунуудыг тоглох уламжлалтай бөгөөд орчин үеийн хөгжмийн бүтээлүүд ч бий. Гоцлол, хамтлагийн тоглолт, дуулалт зэрэг олон төрлийн бүтээл туурвигдсаар байна. Өнөө үед авьяаслаг хөгжмийн зохиолчид Монгол ятгын онцлог аяс, хөгжмийн илэрхийллийн боломжийг өргөжүүлэн, шинэ уран бүтээлүүдийг туурвин, уламжлал ба шинэчлэлийн уялдаа холбоог хадгалж байна. Хөгжмийн гоо зүй нь хөгжмийн бүтээлийн бүтэц, хэлбэр, илэрхийлэл зэрэг олон хүчин зүйлийг хамардаг бөгөөд хөгжмийн зохиол хэрхэн сэтгэл хөдлөлийг илэрхийлэх, гоо зүйн утга учрыг тайлбарлах, нийгэм, соёлыг тусгах тухай судалдаг (Ян Сюэ, 2024: 100). Монгол ятга нь өвөрмөц хөг аялгуу, тоглох арга барилаараа дамжуулан сэтгэл хөдлөл, соёлын гүн гүнзгий утга, урлагийн үнэт чанаруудыг илэрхийлэх чадамжтай. Хэдхэн жилийн өмнө ардын дуу зонхилж байсан бол, сүүлийн жилүүдэд хөгжмийн хэлний хувьд илүү өргөн хүрээтэй, сонсголонтой, өвөрмөц бүтээлүүд төрөн гарч, орчин үеийн хүмүүсийн амьдралын хэв маягт илүү тохирох болжээ. Гэсэн хэдий ч үндэс суурийг мартаж болохгүй. Уламжлалыг хадгалахын зэрэгцээ шинэ хөгжмийг судалж, хөгжүүлэх нь зүйтэй. Энэ л хөгжмийн зэмсгийн мөн чанар, сэтгэл татам чанар юм. “Жинхэнэ шилдэг бүтээлүүдийн гоо зүй нь цаг хугацаа өнгөрсний дараа улам бүр үнэлэгддэг. Учир нь шилдэг бүтээл бол баялаг уурхай мэт бөгөөд үргэлжлүүлэн судалж, шинээр нээн илрүүлэх боломжтой” (Сүн Жин, 2004: 26). Орчин үеийн нөхцөлд Монгол ятга нь орчин үеийн элементүүдийг уламжлалт урлагийн хэлбэртэй хослуулан, тасралтгүй шинэчлэгдэж буйгаараа гоо зүйн үнэ цэнээ хадгалсаар байна. Сонсголонтой, мартагдашгүй аялгуу нь хүний сэтгэлийг хөдөлгөж, өнгөрсөн дурсамжийг сэргээх хүчтэй. Хэрэв хөгжмийн зохиол хүний сэтгэлийг гүнзгий хөдөлгөж чадвал тэр нь үнэхээр амжилттай бүтээл болно. “Хөгжим нь дараалсан байдлаар илэрхийлэгддэг бөгөөд түүний гоо зүйн мөн чанар нь цаг хугацааны өрнөлөөс хамаардаг. Энэ утгаараа хөгжим нь уран зохиол, бүжиг, жүжигтэй

төстэй. Харин дүрслэх урлагийн бүтээлүүд нэг дор илэрхийлэгдэж, үзэгч дурын цэгээс эхэлж харааны фокусын замыг өөрийн хүслээр сонгох боломжтой” (Сүн Жин, 2004: 25). Монгол ятгын тоглолт нь цаг хугацааны урсгал дунд өвөрмөц сэтгэл хөдлөл, дүр төрхийг бий болгодог бөгөөд сонсогчдод тухайн мөч бүрд мэдрэмжийн өөрчлөлтийг авчирдаг.

Гар урлал: Монгол ятгын хийцийн урлал нь маш чухал хэсэг бөгөөд энэ нь дууны өнгийг сайжруулах үндсэн суурь болдог. Модны сонголт, зөв, тохирсон хэмжээ нь маш чухал хэсэг бөгөөд дууны өнгийг сайжруулахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Хөгжмийн зэмсгийн гадна байдал нь гоо зүйн нэгэн чухал элемент юм. Учир нь хөгжмийн зэмсгийг анх харахад хүмүүсийн анхаарал нь дууны өнгө, хөгжмийн урлалаас биш харин гадна байдлаас нь эхэлдэг. Учир нь харааны мэдрэхүй нь хүний таван мэдрэхүйгээс хамгийн түрүүнд гоо зүйн мэдрэмжийг хүлээн авдаг эрхтэн юм. Тиймээс Монгол ятгын үндэстний өвөрмөц хээ угалз нь гоо зүйн нэгэн хэсэг юм. Монголчууд түүхийнхээ явцад маш олон янзын, өвөрмөц үндэстний хэв маяг бүхий утга зохиол, урлагийн бүтээлүүд болон эдлэл хэрэглэл, чимэглэлийн хээ угалз зэргийг бүтээсэн байдаг. Эдгээр түүхэн байдлаар бий болсон гоо зүйн объектууд нь зөвхөн янз бүрийн нийгэм, цаг үеийн философийн ертөнцийг үзэх үзэл, нийгмийн үзэл санааны мэдрэхүйгээс хамааралтай биш, харин Монголчуудын өөр өөр цаг үеийн гоо зүйн мэдрэмж, гоо сайхныг хэрхэн ойлгож, ашиглаж, бүтээлчээр хүлээн авдаг, төсөөлөл болон гоо зүйн үзэл санаа гэх мэт субьектив үндсэн хүчнүүдийг мэдрэхүйгээр илэрхийлсэн байдлыг харуулдаг. (Мандуф, 2000:33).

“Аристотель Платоны хөгжмийн боловсролын үзэл баримтлалыг хөгжүүлж, хөгжмийн сургаал нь зүгээр нэг ашиг тустай байхаас гадна оюун санааны хүсэл тэмүүллийн төлөө байх ёстой гэсэн санааг дэвшүүлсэн (Ин Ай Чин, 2004: 8). Монгол ятга нь уламжлалт хөгжмийн зэмсэг төдийгүй урлагийн илэрхийлэл болон оюун санааны цэвэршлийн хувьд өвөрмөц үүрэг гүйцэтгэдэг. Ятга хөгжим нь зөвхөн техникийн үзүүлбэр биш, соёл болон сэтгэлийн илэрхийлэл юм. Энэ нь сонсогчдын сэтгэлд нийцэл үүсгэж, Монголын соёлыг гүнзгий ойлгоход тусалдаг. Ятгын гоо зүйн шинж чанар нь зөвхөн хөгжмийн илэрхийлэл төдийгүй Соёлын өвийг илэрхийлсэн билэг тэмдэг агуулдаг.

Гурав. Уламжлал ба орчин үеийн уялдаан дахь ятга: Орчин үеийн урлагийн орчинд ятга нь уламжлалт гоо зүйн шинж чанараа хадгалж, орчин үеийн хөгжмийн хэлбэрүүдтэй хослуулан шинэ урлагийн боломжуудыг харуулдаг. Ятгын дуу чимээ нь цахилгаан хөгжим, жааз зэрэг орчин үеийн хөгжмийн хэлбэрүүдтэй хослуулснаар, уламжлалт ятгын уянгалаг чанарыг хадгалж, орчин үеийн урлагийн элементүүдийг нэмдэг. Ницшегийн “Хөгжимгүй бол амьдрал алдаа юм” гэсэн үзэл баримтлал нь орчин үеийн хөгжмийн амьдралд ятгын чухал байдал болон гоо зүйн үнэт зүйлийг улам тодотгож өгдөг. “Хөгжмийн сэтгэл зүйн цаг хугацаа нь тодорхой байдаг; нэг ижил хугацааны хөгжмийн янз бүрийн хэмнэл нь сэтгэл зүйн цаг хугацааны мэдрэмжийг өөр өөр мэдрүүлдэг (Сүн Жин, 2004: 25). Орчин үеийн Монгол ятгын бүтээлд

хөгжмийн зохиолчид хэмнэл болон хурдцыг өөрчлөх замаар янз бүрийн сэтгэл зүйн цаг хугацааны туршлагыг бий болгож, уламжлалт хөгжмийн дотор орчин үеийн элементүүдийг нэвтрүүлж, орчин үеийн гоо зүйн шаардлагад нийцүүлдэг. “Хөгжим бол соёлын үнэт зүйл болон уламжлалыг дамжуулах чухал тээвэрлэгч юм (Ян Сюэ, 2024: 101). Орчин үеийн нийгэмд Монгол ятгыг шинэчилж, сурталчлах замаар уламжлал болон орчин үеийн нэгдлийг бий болгож, орчин үеийн соёлд үргэлжлүүлэн чухал үүрэг гүйцэтгэх, соёлын өвийг дамжуулах, шинэчлэл хийх боломжтой.”

Хөгжим нь соёлын уялдаа болон харилцаанд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Дэлхийн даяаршлын үйл явцын үр дүнд янз бүрийн соёлын хөгжмийн элементүүд нэгдэж, шинэ хөгжмийн хэлбэрүүд болон гоо зүйн үзэл баримтлалууд бий болж байна. Энэ уялдаа нь зөвхөн дэлхийн хөгжмийн олон янз байдлыг нэмэгдүүлээд зогсохгүй өөр өөр соёлын ойлголт, хүндэтгэлийг нэмэгдүүлдэг. Жишээ нь, орчин үеийн поп хөгжим нь янз бүрийн соёлын хөгжмийн элементүүдийг хослуулан харуулж, олон талт соёлын сэтгэл татам байдал, багтаамжийг харуулдаг.

Бүс нутгийн хөгжмийн хэв маягийн олон янз байдал нь дэлхийн хөгжмийн гоо зүйн үзэл баримтлалын нэгэн сэтгэл татам онцлог юм. Эдгээр хэв маяг нь зөвхөн тухайн газрын соёлын онцлог, түүхэн үндэс болон нийгмийн үнэт зүйлсийг харуулаад зогсохгүй хөгжмийн үндэс суурийг харуулдаг.

Дэлхийн даяаршлын нөлөөнд хөгжмийн гоо зүйн гүнзгий, олон түвшинт байдал нь илэрхий өөрчлөгдөж байна. Энэ нь зөвхөн хөгжмийн бүтээл, дамжуулалт, хүлээн авалтын хэлбэрийг өөрчлөөд зогсохгүй хөгжмийн хэв маяг болон гоо зүйн үзэл баримтлалуудын уялдаа, шинэчлэлийг түргэсгэж байна. Даяаршил нь хөгжмийн тархалтын хүрээг өргөжүүлж, дижитал технологи болон интернэтээр дамжуулан хөгжмийн мэдээлэл дэлхийн өнцөг булан бүрд хурдан тархаж, бүс нутгийн болон үндэстний хөгжмийн хэв маяг дэлхийн сонсогчдод танигдаж, үнэлэгдэх боломжтой болж байна. Энэ хил хязгааргүй тархалт нь хөгжмийн хэв маягийн олон янз байдлыг баяжуулж, хөгжмийн зохиолчдод өргөн бүтээлч эх үүсвэр, илэрхийллийн орон зайг өгдөг.

Даяаршил нь хөгжмийн хэв маягийн нэгдэл болон шинэчлэлийг бий болгодог. Янз бүрийн соёлын нөхцөл дэх хөгжмийн элементүүд болон хэв маяг нь даяаршлын орчинд байнга мөргөлдөж, нийлж, шинэ хөгжмийн хэлбэрүүдийг бий болгож байна. Жишээ нь, дэлхийн хөгжим хэмээх хэв маяг нь Африк, Ази, Латин Америк гэх мэт бүс нутгийн уламжлалт хөгжмийг Барууны поп хөгжмийн элементүүдтэй хослуулан баяжуулж, хөгжмийн илэрхийллийн арга барилыг баяжуулж, соёлын уялдааны эрэл хайгуулыг харуулж байна.

Даяаршил нь хөгжмийн бүтээл болон тоглолтын бодит үйл ажиллагаанд ч нөлөөлж байна. Уран бүтээлчид болон хөгжимчид өөр өөр соёлын нөхцөл дэх хөгжмийн онол, ур чадварыг илүү ихээр суралцаж, өөрсдийн бүтээлд олон соёлын мөн чанарыг тусгадаг. Энэ хилийн чанадын бүтээлч үйл явц нь зөвхөн хөгжимчдийн харааны хүрээг өргөжүүлэхээс гадна хөгжмийн бүтээлүүдийг илүү

баялаг, олон янз байхад тусалдаг. Гэхдээ даяаршил нь соёлын ижилсэх эрсдэлийг бий болгож, ялангуяа Барууны поп хөгжмийн дэлхийн өнцөг булан бүрд үзүүлэх нөлөө нь тухайн газрын болон үндэстний хөгжмийн онцлогийг бүдгэрүүлэх магадлалтай. Тиймээс даяаршлын нөхцөлд орон нутгийн хөгжмийн соёлыг хамгаалах, сэргээх нь чухал асуудал болж байна.

Даяаршлын хандлагад хөгжмийн гоо зүй нь янз бүрийн соёлын уялдаанд чухал үүрэг гүйцэтгэж байгаа бөгөөд өөр өөр соёлуудын харилцааг дэмжиж, уялдааг бий болгоход гол холбогч болдог. Хөгжим нь өргөн уудам хэл болон урлагийн хэлбэрийн хувьд газар зүй болон хэлний хил хязгаарыг даван туулж, өөр өөр соёлын харилцаа болон уялдааны талбар болж байна.

Хөгжмийн гоо зүй нь уламжлалт хөгжмийн хэлбэрүүдийг шинэчилж, баяжуулахад тусалдаг. Даяаршлын дэмжлэгээр уран бүтээлчид болон хөгжимчид янз бүрийн соёлуудаас хэрэглэж, уламжлалт элементүүдийг орчин үеийн хөгжмийн арга барилтай хослуулж, шинэ сонирхолтой хөгжмийн хэв маяг болон урсгалыг бий болгож байна. Энэ хилийн чанадын хөгжмийн бүтээл нь зөвхөн хөгжмийн илэрхийллийн арга барилыг баяжуулаад зогсохгүй уламжлалт хөгжимд шинэ амьдралыг өгч, орчин үеийн сонсогчдын гоо зүйн шаардлагад нийцүүлж байна.

Хөгжмийн гоо зүй нь соёлын уялдалын явцад хилийн чанадын ойлголт, үзэлтийг нэмэгдүүлдэг. Хөгжим нь соёлын ялгааг даван туулж, нийтлэг сэтгэл хөдлөл, туршлагыг дамжуулдаг. Янз бүрийн соёлын хөгжмийг үнэлж, ойлгосноор бид янз бүрийн соёлын нөхцөл байдлыг гүнзгий ойлгож, хүндэтгэх боломжтой болж, өөр өөр соёлын бүлгүүдийн эв найрамдлыг дэмждэг. Гэхдээ даяаршил нь орон нутгийн хөгжмийн уламжлал болон соёлын ялгааг бүдгэрүүлэх эрсдэлийг бий болгож байна. Тиймээс хөгжмийн гоо зүйн нэгэн чухал үүрэг нь даяаршлын нөлөө болон орон нутгийн соёлыг хамгаалах, хөгжүүлэх, хоорондын тэнцвэрийг олох явдал юм. Энэ нь хөгжмийн олон янз байдлыг хангаж, орон нутгийн хэв маяг болон онцлогийг хадгалж, уламжлуулахад чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

Өнөөгийн зах зээл дээр, ялангуяа Хятадад улам бүр гоёмсог, том, жижиг, модон, хуванцар янз бүрийн ятгыг үйлдвэрлэгчид зохион бүтээх, шинэлэг бүтээлүүдийг гаргахыг зорьж байна. Уламжлалт модон ятгаас эхлээд орчин үеийн зах зээлийн шаардлагад нийцсэн цахилгаан ятга зэрэг ятга хөгжмийн зэмсгүүд нь илүү хөнгөн, тайзнаа тоглох боломжтой бөгөөд мэргэжлийн хүмүүсийн таашаалд нийцдэг. Гэхдээ сул тал нь уламжлалт хөгжмийн зэмсгийн гоо сайхны шинж чанар, тэрхүү эртний сэтгэлийн илэрхийллийг алддаг. Иймээс уламжлалт болон орчин үеийн хөгжмийн зэмсэг нь хоёр талтай. Тиймээс олон тоглогчид хоёр төрлийн хөгжмийн зэмсгийг бэлддэг.

Хөгжмийн бүтцийн хувьд уламжлалт ая нь илүү ахмад настай хүмүүсийн таашаалд нийцдэг бол орчин үеийн аянууд нь залуучуудын амьдралын хэв маягт илүү тохиромжтой байдаг. Учир нь залуучууд гадаад хөгжмийн элементүүдийг ихээхэн хүлээн авсан байдаг. Иймээс залуучууд орчин үеийн хөгжмийн төрөл зүйлийг илүү сонирхдог. Нэг хөгжмийн зэмсгийн хөгжил

нь бүх насны хүмүүсийн сонирхлыг татах ёстой бөгөөд ингэснээр хөгжим нь хүмүүст баяр баясгаланг авчрах үүргээ биелүүлдэг. Нийгмийн хөгжилтэй зэрэгцэн хүмүүс уламжлалт аянд орчин үеийн элементүүдийг нэвтрүүлж, эсвэл өөр хөгжмийн зэмсгийг тоглох арга барилыг оруулж, эсвэл шинэ тоглох арга барилыг бий болгож байна. Иймээс Монгол ятга нь илүү олон боломжтой болж байна. “Шилдэг бүтээлүүдийн ‘үеийн гоо сайхан’ нь тасралтгүй биш, тасалдсан байдлаар илэрхийлэгддэг” (Сүн Жин, 2004:26). Орчин үед Монгол ятга нь орчин үеийн элементүүдийг хослуулан уламжлалт урлагийн хэлбэрийг хадгалж, тасралтгүй шинэчилснээр орчин үед ч байнга гоо зүйн сэтгэл татам байдал, үнэт зүйлтээ тээсээр байна.

Хэрэв сайн хөгжим хүний сэтгэлийг хөдөлгөж чадвал тэр хөгжим нь маш ахиц дэвшилтэй хөгжим болно. “Хөгжим нь физик хугацаанд дараалсан байдлаар илэрхийлэгддэг бөгөөд хөгжмийн утга, тэмдэглэлүүдийн цаг хугацааны дарааллаас хамаардаг бөгөөд гоо зүйн байдал нь зөвхөн энэ цаг хугацааны дарааллаар сонсогдож, уран зохиол, бүжиг, жүжигтэй төстэй байдаг. Харин дүрслэх урлагийн бүтээлүүд нь нэг удаад илэрхийлэгддэг бөгөөд гоо зүйн байдал нь дурын цэгээс эхэлж, харааны фокусын замыг дурын байдлаар сонгох боломжтой” (Сүн Жин, 2004:25). Монгол ятгын тоглолт нь цаг хугацааны явцад өвөрмөц сэтгэл хөдлөл, дүр төрхийг бий болгож, сонсогчдыг янз бүрийн мөчид сэтгэл хөдлөлийн өөрчлөлтийг мэдрүүлдэг.”

Уран бүтээлийн арга барил: Монгол ятга нь ихэвчлэн Монгол ардын дуунуудыг тоглодог бөгөөд орчин үеийн бүтээлүүд ч байдаг (гоцлол, хамтлагийн тоглолт, дуулалт гэх мэт). Олон гайхалтай хөгжмийн зохиолчид олон сонсголонтой Монгол ятгын аянуудыг зохиож байна. “Хөгжмийн гоо зүй нь хөгжмийн бүтээлийн бүтэц, хэлбэрийг хамардаг бөгөөд хөгжмөөр дамжуулан илэрхийлсэн сэтгэл хөдлөл, гоо зүйн туршлагыг тайлбарлаж, хөгжим хэрхэн нийгэм, соёлыг тусгаж, тусгал хийдэг талаар судалдаг (Ян Сюэ, 2024, 100). Монгол ятга нь өвөрмөц хөгжмийн бүтэц, тоглох хэлбэрээрээ дамжуулан сэтгэл хөдлөл, соёлын утгыг илэрхийлж, урлагийн гоо зүйн үнэт зүйлсийг гүн гүнзгий илэрхийлдэг.” Хэдэн жилийн өмнө ардын дууг ихэвчлэн тоглодог байсан бол сүүлийн үед олон сонсголонтой бүтээлүүд төрөн гарсан бөгөөд орчин үеийн хүмүүсийн амьдралын хэв маягт илүү тохирсон байна. Гэхдээ үндсийг нь орхиж болохгүй. Уламжлалыг хадгалж, шинэ хөгжмийг судлах хэрэгтэй. Энэ бол хөгжмийн зэмсгийн сэтгэл татам байдал юм. “Жинхэнэ шилдэг бүтээлүүд нь гоо зүйн байдал нь завсарлага авсны дараа дахин хүлээн зөвшөөрөгддөг бөгөөд учир нь шилдэг бүтээлүүд нь баялаг уурхайтай адил бөгөөд үргэлжлүүлэн олборлох боломжтой (Сүн Жин, 2004, 26). Орчин үеийн нөхцөлд Монгол ятга нь орчин үеийн элементүүдийг хослуулан уламжлалт урлагийн хэлбэрийг хадгалж, тасралтгүй шинэчилснээр түүний бүтээлүүд нь орчин үед ч байнга гоо зүйн сэтгэл татам байдал, үнэт зүйлтэй хэвээр байна.” Сонсголонтой, мартагдашгүй ая нь хүний сэтгэлийг хөдөлгөж, дурсамж, санагдуулж өгдөг. Хэрэв сайн хөгжим хүний сэтгэлийг хөдөлгөж чадвал тэр хөгжим нь маш амжилттай хөгжим болно. Монгол ятгын тоглолт нь цаг хугацааны явцад өвөрмөц сэтгэл хөдлөл,

дүр төрхийг бий болгож, сонсогчдыг янз бүрийн мөчид сэтгэл хөдлөлийн өөрчлөлтийг мэдрүүлдэг.”

Даяаршлын хөгжмийн харилцаан дахь ятгын гоо зүй: Монгол ятга нь олон улсын хөгжмийн наадам, урлагийн баяр, соёлын солилцооны арга хэмжээнүүдэд өргөнөөр ашиглагддаг бөгөөд өвөрмөц гоо зүйн шинж чанараараа дэлхий нийтийн сонирхлыг татдаг. Эдгээр арга хэмжээнүүдээр дамжуулан Монголын уламжлалт урлагийг дэлхий нийтэд харуулж, соёлын харилцан ойлголт, солилцоог нэмэгдүүлдэг. Хөгжмийн зохиолч Петрийн “Бүх урлаг хөгжим рүү чиглэдэг” гэсэн үзэл баримтлал нь ятга хөгжмийн илэрхийлэхэд чухал байр эзэлж, гоо зүйн нөлөөллийг харуулж байна. Даяаршлын соёлын хөгжмийн солилцоонд ятга хөгжмийн зэмсэг нь янз бүрийн чухал арга хэмжээнүүдэд оролцдог. Жишээ нь, улсын урлагийн үзэсгэлэн зэрэгт оролцдог бөгөөд улс орнуудын хоорондын харилцааг илэрхийлдэг.

Одоогийн байдлаар дэлхийн хөгжмийн зах зээлд ятга төстэй хөгжмийн зэмсгүүд өргөнөөр тархсан байдаг. Орчин үеийн олон урсгалын хөгжмийн программ хангамжууд, жишээ нь Apple-ийн Logic Pro, Cubase зэрэг хөгжмийн мультимедиа программ хангамжууд нь ятга төстэй хөгжмийн зэмсгийн дуу хоолойн санг агуулдаг бөгөөд хөгжмийн уран бүтээлчид өөрсдийн дуртай хөгжмийн бүтээлүүдийг бүтээхэд ашигладаг. Олон уран бүтээлчид болон хөгжмийн уран бүтээлчид ятга төстэй хөгжмийн зэмсгийн дуу хоолойг өөрийн хөгжмийн бүтээлүүдэд оруулж, илүү сайн үр дүнд хүрэхийг зорьдог. Учир нь ятга төстэй хөгжмийн зэмсгүүд нь өндөр давтамжийн хөгжмийн зэмсэг тул бүх дууны хэсгийн зохицолд нийцүүлдэг. Тиймээс ятга төстэй хөгжмийн зэмсгүүд нь даяаршлын хөгжмийн харилцаанд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Поп хөгжмийн гоо зүйн үнэт зүйлс нь хөгжмийн уран бүтээлчдийг инновац хийхийг дэмждэг бөгөөд үндэсний хөгжмийн элементүүдийг орчин үеийн хөгжмийн бүтээлд хослуулж, тэдгээрийг орчин үеийн хэв маягтай болгодог. Нийгмийн хөгжил, соёлын өөрчлөлтүүдийн үр дүнд поп хөгжим нь байнга шинэчлэгдэж, шинэ хөгжмийн элементүүд болон урлагийн илэрхийллийн арга барилуудыг хүлээн авч, үндэсний хөгжмийг улам их амьтай болгож, сэтгэл татам байдлыг нэмэгдүүлдэг. Энэ шинэчлэл, орчин үеийн хэв маягтай үзүүлэх нь үндэсний хөгжмийн соёлыг байнга хөгжүүлж, өргөжүүлж байна. (Чю Яру, 2024:56).

Ятга хөгжмийн зэмсэг нь дэлхийн хөгжмийн харилцаанд зөвхөн хөгжмийн дамжуулагч төдийгүй соёлын элчийн үүрэг гүйцэтгэдэг. Ятга хөгжмийн зэмсгээр дамжуулан дэлхийн өнцөг булан бүрийн хүмүүс Монголын соёлыг ойлгож, хүндэтгэж, өөр өөр соёлын хоорондын ойлголт, солилцоог дэмждэг. Энэ нь дэлхийн соёлын олон янз байдлыг баяжуулж, Монголын соёлыг олон улсын тавцанд сурталчлах, хөгжүүлэхэд тусалдаг

Дүгнэлт

“Хүн ба байгаль хоорондын чөлөөт, төгс нэгдлийн гоо зүйн мөн чанар нь Монголчуудын өөрсдийн бүтээсэн, өөрсдийн гоо зүйн мэдрэмж болон сэтгэл зүйн ертөнцийг илэрхийлэх сэтгэл зүйн үзэгдлийн гоо сайхны объектын нэгэн хэсэг юм (Мандуф, 2000, 711) . Монгол ятгын гоо зүйн илэрхийлэл нь урлагийн хэлбэрийн гүн гүнзгий утга агуулгыг харуулдаг. Уламжлал ба орчин үеийн нэгдлээр ятга зөвхөн өвөрмөц гоо зүйн шинж чанараа хадгалж, орчин үеийн урлагийн орчинд шинэ өнгө аясыг оруулдаг. Ятгын хөгжим нь зөвхөн урлагийн илэрхийлэл төдийгүй соёлын өвийг дамжуулж, соёлын утга агуулга болон сэтгэлийн нийцлийг илэрхийлдэг. Даяаршлын хөгжмийн харилцаанд ятга нь өвөрмөц урлагийн хэлбэрийн хувьд өвөрмөц гоо зүйн үнэт зүйл болон соёлын нөлөөг харуулдаг.

“Аристотель хөгжмийн боловсрол нь зүгээр нэг ашиг тус төдийгүй оюун санааны хүсэл тэмүүллийн төлөө байх ёстой гэж үзсэн (Ин Ай Чин, 2004:8). Өнөөдөр Монгол ятга нь уламжлалт хөгжмийн зэмсэг төдийгүй өвөрмөц урлагийн илэрхийлэл болон гоо зүйн боловсролоор дамжуулан энэ эртний уламжлалыг үргэлжлүүлж, орчин үеийн хүний оюун санааны түвшнийг дээшлүүлэхэд тусалдаг. “Хөгжим нь зөвхөн хүний сэтгэлийн илэрхийлэл төдийгүй соёлын бэлгэдэл бөгөөд эдгээр тэмдгийг бүтээж, ашигласнаар хүн төрөлхтөн баялаг соёлын ертөнцийг бий болгосон (Энст Кассирер, 1985:89). Монгол ятга нь уламжлалт хөгжмийн зэмсэг төдийгүй өвөрмөц урлагийн илэрхийлэл болон гоо зүйн боловсролоор дамжуулан өнө эртний шинж чанараа хадгалан үлдэж, орчин үеийн хүний оюун санааны түвшнийг дээшлүүлэхэд тусалдаг. Монгол ятгын гоо зүйн шинж чанар болон уламжлалт ба орчин үеийн урлагийн илэрхийллээр дамжуулан ятга нь урлагийн хэлбэрийн өвөрмөц сэтгэл татам байдлыг илэрхийлдэг.

Ятга хөгжим нь зөвхөн дуу чимээний илэрхийлэл төдийгүй соёлын өвийг дамжуулж, шинэчлэл хийж, Монголын соёлын утга агуулга болон өргөн нөлөөллийг харуулдаг.

Ном зүй

- Сүн Жин. (2004). Гоо зүйн үзэл баримтлалд тулгуурласан хөгжмийн боловсролын шинэчлэл. Төвийн хөгжмийн их сургуулийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүл (04), 22-32. doi:10.16504/j.cnki.cn11-1183/j.2004.04.003.
- Ин Ай Чин. (2004). Хөгжмийн гоо зүйн боловсрол дахь хүн судлалын судалгаа. (Докторын зэрэг горилсон бүтээл, Дорнод Хятадын Багшийн Их Сургууль). https://kns.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=s5eXW7nWjwld4QvNmjhDT9KMiSVJpF3VyiRkgVrDLzfP-vQz0xyLIwpZ_SzG5I0r5Ymd9-gzwWgMHvYozSbpQgLOfdI1ubO4CA2tPdQNdFCuqQFRno3ysznmb1qhMsgD39rrTyFgjRoqG2aNkn-uUw==uniplatform=NZKPT&language=CHS
- Чю Яру. (2024). Орчин үеийн хөгжмийн гоо зүй ба угсаатны хөгжмийн соёл. Үндан сэтгүүл (17), 54-56.
- Ян Сюэ. (2024). Дэлхийн хөгжмийн гоо зүйн олон янзын өнцөг ба судалгаа. Хатан голын аялгуу (06), 100-103. doi:10.19340/j.cnki.hhzs.2024.06.018.
- Мандуф. (2000). Монголын гоо зүйн түүх. Ляонин Үндэстний Хэвлэлийн Газар. ISBN 7806444319, 9787806444313.
- Жун Зилин. (1999). Хө Цяньсан-ы хөгжмийн гоо зүйн бичиг. Төвийн Хөгжмийн Их Сургуулийн Хэвлэлийн Газар. ISSN 1001-9871, CN11-1183.
- Зэн Тианли. (1994). Хөгжим: Амьдралын гүн ухааны халуун мэдрэмж. Бээжингийн Их Сургууль Хэвлэлийн Газар. ISBN 7301021941, 9787301021941.
- Энст Кассирер. (1985). Хүн төрөлхтний гүн ухаан. Ган Ян орчуулсан. Шанхайн Орчуулгын Хэвлэлийн Газар. ISBN 9787532761388 (89).
- Сюзан Лангер. (1953). Сэтгэл хөдлөл ба хэлбэр. Лю Да Жи болон бусад орчуулагчид. Хятадын Нийгмийн Шинжлэх Ухааны Хэвлэлийн Газар, 1986. хуудас 62.

Abstract

The Mongolian zither is one of the most representative musical instruments of the Mongolian people. It is a traditional instrument and an essential part of Mongolian culture, gradually becoming a highlight in modern artistic culture. This paper explores the aesthetic characteristics of the Mongolian zither and its expression in the fusion of traditional art. By analyzing the historical development of the Mongolian zither, its application in modern art, and its role in global cultural exchanges, this paper aims to reveal the profound aesthetic connotations of zither art and its significant impact on cultural inheritance and innovation. The main focus of this paper is the aesthetic characteristics of the Mongolian zither and the charm it embodies for people.

Key words: Mongolian zither, aesthetics, traditional art, modern art, cross-cultural exchange, cultural inheritance, musical expression, artistic innovation.